

СЕЛЯНСЬКА ЕПІКА ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА
(НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ «ЛАНДВІЙТ СКИНУВСЯ»
Й «ПЕРЕД СВЯТОМ “СВОБОДИ”»)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2(46)

УДК 821.161.2.-32Лук.09

DOI:10.24144/2663-6840/2021.2(46).304-311

Шморлівська Л. Селянська епіка Дениса Лукіяновича (на матеріалі оповідань «Ландвійт скинувся» й «Перед святом “Свободи”»); кількість бібліографічних джерел – 17; мова українська.

Анотація. Стаття присвячена маловідомим творам Дениса Лукіяновича «Ландвійт скинувся» і «Перед святом “Свободи”». Ці ранні зразки творчості письменника репрезентують нові для нього теми – селянства і прав людини, наслідків старої системи управління й тодішньої соціально-політичної ситуації на західноукраїнських землях к. XIX – поч. XX ст. У публікації здійснено спробу встановити їхню жанрово-стильову специфіку, спираючись на особливості, змісту, форми, образної системи, тематичної парадигми. Доведено, що «Ландвійт скинувся» має риси модерністського оповідання, а «Перед святом “Свободи”» є оповіданням новелістичного плану, наближеним до модерністських форм ескіза та шкідця. Обидва твори виконані в стильовому діапазоні початку XX ст.: автор писав, не відходячи від засад імпресіонізму й експресіонізму, символізму й натуралізму. Та цей синкретизм у манері письма тут доповнюється ще й нашаруванням реалізму, що теж по-новаторськи мислиться у творчості Д. Лукіяновича – досі здебільшого заповзятого імпресіоніста. У межах контекстуально-інтерпретаційного аналізу апелювано також до інших наукових і художніх текстів авторів-сучасників Д. Лукіяновича, зокрема праць М. Коцюбинського, Панаса Мирного, І. Франка, у яких теж висвітлювалися проблеми селянства на рубежі століть. В історичному контексті розглянуто наслідки селянської реформи в Австрійській монархії, що спрямовувалась на скасування кріпацтва на Галичині, Буковині та Закарпатті, однак, за підтвердженням Д. Лукіяновича, була недосконалою, бо не позбавила селян старих порядків життя.

Зроблено висновок про те, що ця рання творчість письменника продемонструвала правдиві недоліки старої системи управління, висвітлила стосунки поміщиків та селян, що все ж продовжують тяжіти до традиції панщини на західноукраїнських землях. Увагу звернено й на інші питання – захист прав жінки, виродження інтелігенції, стосунків духовенства до панцизних порядків. Засвідчено, що проаналізовані твори виявились першими авторськими спробами зосередитися на проблемах селянства, використовуючи модерністську манеру й різноманіття малих жанрових форм, що пізніше переростуть і в більші художні полотна прозаїка.

Ключові слова: Д. Лукіянович, селянство, жанр, стиль, мала проза, оповідання, новела, модернізм.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. Денис Лукіянович (1873–1965) увійшов в історію української літератури найперше як її дослідник і критик, але відомий він також оригінальною творчістю. Дещо з написаного впізнаване в художньому контексті, та це переважно великі прозові полотна – повісті «За Кадильну», 1902; «Від кривди», 1904; «Франко і Беркут», 1956 та роман «Філістер», 1909. Часто ці твори згадують у ракурсі реалістичного відображення української дійсності на зламі століть (передмови І. Денисюка та Л. Міщенко, Д. Павличка до їхніх видань), подекуди з характеристиками застарілого ідеологічного порядку. Були також спроби написання літературного портрета Д. Лукіяновича (І. Приходько), огляду архівних матеріалів, що стосуються його біографії та діяльності (П. Баб'як), підготовки спогадів (Б. Горинь) тощо.

Водночас творча скарбниця Д. Лукіяновича як автора й цікавої малої прози таки обділена дослідницькою увагою – попри вже сучасні розвідки [Шморлівська 2016, 2017, 2020]. Але і в них заявлені в назві пропонованої студії твори не розглядалися. Власне, саме на помежів'я XIX–XX ст. припадає дебют цього автора, який починає з написання новел («Новелі», «Не бачив квітів», «Білі нарциси в'яли»), образків («Мої проходи»), оповідань («Перед святом “Свободи”»). Д. Лукіянович на межі століть

загалом характеризується тяжінням до модернізму (імпресіонізму, експресіонізму, натуралізму, частогусто їхнього синкретизму) і зосередженням на почуттях, внутрішньому світі людини. Інколи, може, й надміру ефемерний, ліричний, із прагненням заглибитись у невидиме, письменник творить один модерністський текст за іншим, випробовуючи себе то новою стилістикою, то жанровою формою, а то й творчими «спробунками» нової літературної доби у плані теми, оповідача, манери оповіді тощо. Та є серед цієї малої прози і зразки цілком реалістичні, наближені до соціально-політичних протиріч, до проблем українського селянства зокрема. Це оповідання «Ландвійт скинувся» й «Перед святом “Свободи”», поміщені в часописі «Літературно-науковий вісник» за 1909 рік. Твори ці кладуть початок селянській епіці Д. Лукіяновича, що згодом продовжиться в інших полотнах – «За Кадильну» та «Від кривди». Ставлячи за мету дослідити ці дебютні зразки селянської тематики з погляду жанру і стилю, своєрідності персоносфери, важливо пам'ятати про основне завдання цієї розвідки – головню вписати їх у загальнолітературний контекст згаданої доби і доповнити ними творчий портрет Д. Лукіяновича, потвердити життєспроможність його як талановитого прозаїка-модерніста.

Методи та методика дослідження. В основі статті лежить використання системного підходу

до об'єкта вивчення. Цей підхід передбачає застосування традиційного описового методу і його ключових прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення (для з'ясування своєрідності авторського стилю Д. Лукіяновича, його зв'язку з кодом тогочасної літератури). Також задля порівняння художніх зразків Д. Лукіяновича з іншими матеріалами (науковими і художніми) задіяно метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу: завдяки йому встановлюється статус творів Д. Лукіяновича відносно інших художніх зразків, їх місце в соціокультурному контексті, не кажучи про те, що важливо відтворити авторські задуми, мотиви й цілі, загальний зміст питань тощо.

Виклад основного матеріалу. Обидва згадані тексти були поміщені в ЛНВ один за одним: спочатку «Ландвійт скинувся», після нього ж «Перед святом “Свободи”». І це попри те, що вони тематично такі різні (перший розповідає про причини звільнення ландвійта – намісника для війта чи старости, другий – про панщину та її наслідки). Але є те, що їх об'єднує, – це проблеми селянства, проблеми «маленької людини і великого суспільного неладу» [Денисюк 1990, с. 7]. Умовно ці твори можна вважати діалогією, адже в багатьох змістових центрах вони максимально перетинаються, один ніби продовжує інший.

Жанрове визначення цих зразків малої прози ні на сторінках часопису, ні в критичних працях не вказується. «Ландвійт скинувся» – більш розлогий твір: і формально (за обсягом, манерою розповіді), і подієво (за різноманітним сюжетною лінією). У ньому автор подає передумови звільнення з ландвійтської посади Дмитра Романишина, затягує розвиток подій, кінцівка очікувана. У творі ж «Перед святом “Свободи”» зміст максимально стиснутий, спресований. Відчувається вже знайома Лукіяновичева фрагментарність, уривчастість, тяжіння до модернізму. Тут кожна фраза відіграє ключову роль, змінюючи хід історії. Так письменник творить ще один модерний новелістичний текст. Про такі підходи Д. Лукіяновича в плані жанру і стилю точно висловився І. Денисюк: «Молодий автор шукає різних відтінків стилю – то «холодної» прози, то ліризованої чи іронічно-сатиричної» [Денисюк 1990, с. 5].

І хоч Д. Лукіянович у більшості попередніх творів виступав урбаністом, подавав життя містян, наразі ж тут він перетворюється на автора, який пише винятково про село і його насущні проблеми, притому не є байдужим і до суспільно-політичних чинників, що впливали на те. Подібні теми починають міцно вкорінюватись і в його великій прозі – повістях «За Кадильну» (1902), «Від кривди» (1904), романі «Філістер» (1909). Тож, повторимось, ці проби пера можна вважати початком нової тематичної парадигми. Так, підтримуючи аналогічні світові тенденції написання таких текстів, що почали закладатися ще в середині XIX ст., Д. Лукіянович вибудовує власну селянську епіку. Та й серед своїх молодому авторові було на кого спиратися: «Проблеми “земля і правда”, “селянин і закон” по-різному модифікуються в українських

прозаїків, починаючи від Панаса Мирного. Наталя Кобринська, Лесь Мартович, а згодом і Василь Стефаник теж активно цікавилися процесом соціальної активізації селянина, типом хлібороба “громадської вдачі”, який переборює тяжіння приватновласницьких інтересів і стає захисником цілого села, а то й краю» [Денисюк 1990, с. 7].

Така епіка Д. Лукіяновича найбільше стосується боротьби селян проти кріпосницької системи господарювання, а точніше – її сумних наслідків, що означені, за словами І. Франка, «кровавою чертою так званих “хлопських бунтів”» [Франко 1986, т. 45, с. 123]. Письменник подає образи персонажів, які живуть у пореформений час, але сповна ще «звідують» нажитки панщини в різних її іпостасях – від несправедливої сільської влади до справжнього кріпацтва і відбування його у різних формах. І хоча, здавалося, ці проблеми села минають, упроваджуються нові порядки, гуманні й етичні, та все ж психологія «бути рабом» іще викорінюватиметься з ментальності українців цілими століттями.

У першому творі проблеми подано в межах стислого місця – одного села Завалля; конкретна особа у присвяті («Ів. Бурблеви на спомин» [Лукіянович 1909, с. 97]), думається, якимось пов'язана з цим селом, може, й знаним для Д. Лукіяновича. Такі міркування видаються цілком логічними, бо цей локус максимально чітко вибудований письменником, ніби списаний із реальності з її мешканцями. Письменник називає усіх селян «завалівцями», ще більше об'єднуючи їх в одне ціле, підкреслюючи тим самим їхню соціальну спільність: «Перед коршмою стояли завалівці та й балакали» [Лукіянович 1909, с. 97]. Така авторська метонімія на початку твору ніби натякає на те, що далі йтиме розповідь не про конкретну людину, а про збірний, не менш слабкий від цього образ селянина. Відтак цілими рядами оповідач, ніби теж будучи там, подаватиме прізвиська родин: Рубчаки, Воробці, Лисаки та ін. Жодне з них читачем уже не сприйматиметься індивідуалізовано, бо ці люди транслують одну думку, болісну для всіх, – відсутність права на свободу дій та слів.

Утім, центральним місцем дії є корчма, де обговорюються проблеми злободенні, серед них й управлінські порядки. Інші події, що передували центральній, зазначеній у заголовку, відіграють роль художньої ретроспективи, демонстрації передумов, чому «ландвійт скинувся». Ба більше: навіть події майбутнього письменник подає розмито, натяково – у форматі причинно-наслідковому. Усі ж думки Д. Лукіяновича, зреалізовані його оповідачем, обертаються довкруг системи управління в селі, зокрема посади ландвійта – сільського війта. Обіймає її Дмитро Романишин, хоча вже із самої назви твору проглядає, що він чомусь «скинувся». Автором чітко не вказано на момент, коли це сталося, адже набагато важливішою видається причина відмови чоловіка від перспективної служби – «через бабу» [Лукіянович 1909, с. 99]. Незважаючи на те, що звільнення ландвійта сприймається громадою з насмішкою, вона, громада, «смакує» цією новиною в найбільш відповідному для цього місці – корчмі;

люди так само відчувають неприязнь до вищих від себе за статусом, як і сто років тому. «Я не люблю кожного, хто з буком ходить» [Лукіянович 1909, с. 97], – промовляє хтось із натовпу. Як свого часу висловився Франків дослідник: «Поміщики по-старому самовільно ділили землю своїх підданих, приєднували їх ґрунти до своїх, заставляли селян відбути більшу панщину, ніж ту, яка була записана в інвентарях...» [Шевченко 1969, с. 123–124]. І хоча влада змінювалась, порядки залишалися писані старим чорнилом, кому, як не звичайному селянинові, навіть безіменному, про них знати: «*Староста – поляк і судія поляк; адвокат і геометер – жиди; жан-дарм і посесор – жиди; вїт, хоч русин – то хрунь, а радні, хоч русини, то підсвинки. Один другому палицю передають, а все на кого – на хлопа. Чи лях б'є, чи жид б'є, чи хрунь б'є – все одно, бо все болить. А хто кому палицю передав, а що ж мені до того? Мене все буде боліти*» [Лукіянович 1909, с. 97]. Ще болючішою видається тема панщини, коли з розмови між персонажами стає зрозумілим, що й самі посади теж зайняті нечесно: «*Се небагато коштує, не більше як 25 срібних*» [Лукіянович 1909, с. 97].

Важливим бачиться зіставлення двох локасів – загалом села і корчми. Якщо перший стосується проблем селянства в цілому, то в другому спостерігаємо соціально активну його частину: там відбуваються куди серйозніші розмови, аніж в офіційних структурах. Локус «село» сприймається читачем вороже передусім через його ненадійну владу, він не несе безпеки – на відміну від корчми, де всі одне одного знають, важливо – на ймення («*Ви, Рубчак, можете також мовчати*» [Лукіянович 1909, с. 97]; «*Правда, татусю, що не знаєте?*» [Лукіянович 1909, с. 98]).

Будучи заручниками ситуації, селяни в Д. Лукіяновича байдужі до всіх незгод, що випадають на їхню долю. Інколи це доходить і до сліпої покірливості: «*Справедливий русин живе на те, щоби платити податок, давати рекрута та й підставляти плечі під бук*» [Лукіянович 1909, с. 97]. Схожий образ раніше виринає і в оповіданні І. Франка «Ліси і пасовиська» (1883), про яке не міг не знати Д. Лукіянович; селяни там, не знаючи своїх прав, залишилися без землі, утративши все у так званих сервітутних процесах («*От така наша доля. Чи буде коли ліпше, чи доведеться нам хоч при смерті дихнути вільніше, Господь знає. А пан зо всієї сили працює над тим, щоби чимраз тісніше натискати на нас пута*» [Франко 1978, с. 176]). В обох творах читач не сприймає селянство як неосвічене, з докором чи претензіями, а навпаки, ставиться до нього з жалем і потерпанням за його нележку долю.

Не відчувається і значущість самого ландвійта: хоча влада в його руках, але вона примарна, адже дружина вирішує більше, ніж він сам. Не дивно, що Романишина проти того, щоб бути ландвійтихою, такий статус цій жінці нічого не дає, крім додаткових клопотів: «*Я в тебе не три угла тримаю, але всі чотири. Чи ти знаєш, що діється в хаті, що в стайні, а що на полі? Ой, бігме не знаєш. Таже я другий рік з тобою живу, а за той час я сама рад*

даю, я з курми разом устаю, щоби твого добра пантрувати, і остатна лягаю, бо ще твої діти обходжу» [Лукіянович 1909, с. 97]. Попри домашню роботу, Дмитриха ще й виховує дітей ландвійта від першої дружини: «*Рідна мама не була для них така, як я, бо рідна мама вдарить, а я боюся*» [Лукіянович 1909, с. 100].

Д. Лукіянович, обговорюючи цю ситуацію, найперше мовить не так про панщину, як про її наслідки, що, мабуть, торкнулися тут і жіноцтва, його прав та свобод. Дружина війта нічим не відрізняється од звичайної селянки, до того ж вона мислить себе такою, що працює і на власного чоловіка: «*Таже нині не знайдеш навіть такої наймички, щоби тобі за самий харч служила*» [Лукіянович 1909, с. 100]. Дмитриха в розумінні автора виступає не тільки здатною на домашню фізичну працю, а й такою, яка має свої почуття, погляди, головне – твердість духу: «*І зварити для них [панів і попа] умію, і честь віддати, і побалакати, як належить...*» [Лукіянович 1909, с. 100] Це й є оригінальним підходом до змалювання образу жінки, адже на зламі ХІХ–ХХ ст. українські письменники, натхненні європейськими традиціями, змалювали переважно жінку міста і можливості її формування й розвитку, відкриті й розширені тим самим локасом. Говорити ж про селянку та її розвиток було не дуже прийнято, адже існувала певна обмеженість такого образу патріархальними традиціями. Д. Лукіянович заперечує ці усталені норми і прагне показати, на що здатна людина, націлена здобути свій приватний простір – повноцінно ідентифікувати себе в суспільстві.

Оригінальне визначення такого типу представниці слабкої статі дає авторка праці «Люзія свободи: образ жінки від традиціоналізму до модернізму»: «*Чоловіча традиція, довший час зосереджена на трансляції духу та настроїв села, утворила специфічний збірний культурний образ української жінки, яка домінує над чоловіком – козир-дівки. Фізично сильна (б'є чоловіка), та доволі розумна (хитрістю здобуває те, що за суспільними мірками є чоловічою прерогативою), козир-дівка протиставляється образу чоловіка, який змалюється як п'яниця, нездара чи ледар*» [Откович 2010, с. 67]. Подібні образи можна зустріти у творчості І. Котляревського («Наталка Полтавка»), Г. Квітки-Основ'яненка («Сватання на Гончарівці», «Козир-дівка», «Бой-жінка»), І. Нечуя-Левицького («Кайдашева сім'я»). Образ такої соціально активної жінки в Д. Лукіяновича хоч і не центральний, але за своїм ідейним навантаженням доволі сильний. Важливим фактором виступає й те, що саме Д. Лукіянович як представник чоловічого письменського товариства подає маскулітну жінку, щоб таким чином підкреслити й потужне існування матріархальних відносин у тогочасному селі. Цей локус не випадковий, адже саме він найбільше транслює родинно-побутові стосунки і вплив саме жінки на них, їхнє утримання нею. З цього стає зрозумілим, що ландвійт Романишин – жертва порядку, виконавець законів системи, який ні зі своїми обов'язками на службі, ні з сімейними проблемами впоратися не в силі.

Чи не найбільше впливає зле на чин ландвійта його друг – професор. Він – утілення гірших міських тенденцій: марнотратства, пияцтва, розгульного способу життя. Та й ландвійтиха вважає, що саме цей приятель її мужа несе біду в їхню родину, розбещує чоловіка, адже сам живе по-панськи: «*Знов заносує своє свинство межи нас, мужиків. Лиш я не дам своєму слабувати на панську слабкість*» [Лукіянович 1909, с. 102]. Так, одного разу після спільного застілля Романишиних та професора і трапився центральний конфлікт, що й був останньою краплею терпіння ландвійтихи. Вона так розсердилася на професора, що виштовхнула його з воза, а чоловікові наказала покинути вїтївство: «*Продам коралі, продам свою хату в Заяркові, а ти в касі гроші заложи і маєш мені скинутися з вїтївства. Не будеш ландвійтом, то будеш порядний газда, бо професор, і писар, і всі лайдаки покинуть тебе*» [Лукіянович 1909, с. 103]. Отож автором оригінально бачиться і проблема взаємозв'язку міста з селом, згубного впливу на останнє окремих міських тенденцій. Письменник ще раз дає зрозуміти, що здорова народна мораль завжди сильніша за панську.

Д. Лукіянович не просто критикує систему управління, але й указує на її плінність: від високої посади до звичайного наймитства мала відстань. Так, із розмови в корчмі лунає іронічна кульмінація оповідання: «*А чорні штани кравець йому [ландвійтіві] пошив; та ж сім років уже вїтував, уже на восьмий. Як же тепер він піде у чорних штанах жати? Та ж тріснуть йому в кроці, ніж один сніп зв'яже*» [Лукіянович 1909, с. 103]. Попри це, у слова селян, які себе чимраз більше усвідомлюють, письменник вкладає і народне розуміння правди про тогочасну владу, де існує чітка ієрархія посад без можливості вибору і свобод.

Селяни позитивно сприймають вплив дружини на ландвійта, навіть виправдовують його минулі службові вчинки: «*Але масток не розлізся. Щось Дмитро і дітям лишить, у домовину йдучи*» [Лукіянович 1909, с. 103]. Тож громада в оповіданні Д. Лукіяновича – канон моральності, чесності, зразок справжнього трударя. Через це люди з шинку сприймають ландвійтиху за свою: «*Хто таку бабу має, той мусить з мозолями в домовину піти*» [Лукіянович 1909, с. 103]. Люди як збірний образ, що транслює суспільну думку, вважають: тільки чесною працею можна чогось досягнути. І шкода з їхнього фаталістичного проектування («на всьо Божа воля») та й не завжди свобода селянського вибору очевидні.

Таку широку картину подій (і на загальному, і на родинному, приватному рівнях) Д. Лукіяновичеві вдалося зобразити завдяки невимушеній формі оповідання, формі, що не вимагає концентрованості («згущеності»), властивої новелі. І хоч автор тут і послуговується традиційною манерою описовості, притаманною ХІХ століттю, та все ж він зосереджений і на почуттях та настроях свого головного героя – селянства. Воно, будучи живим організмом, не є тільки гарним художнім образом, але й презентує важливі суспільні проблеми. Для цього Д. Лукіянович, здається, уперше так виразно використовує

реалістичну манеру письма, намагаючись поєднати її із власним баченням дійсності. Усе ж письменник, схоже, докладає зусиль, щоби відійти від попереднього (класичного) зображення суспільних і політичних проблем села, для нього тепер важливіше показати, як вони, проблеми, відгукуються в душі конкретного індивіда й маси, і як чуттєво він, митець, може їх «пропустити» крізь себе. Так людина сприймається частиною соціального цілого, яке прагне вирішити проблеми своєї доби і вже на шляху до цього вирішення.

В оповіданні «Ландвійт скинувся» Д. Лукіянович робить спробу висвітлити проблеми західноукраїнського пореформеного села, яке навіть після скасування панщини не зажило краще, але яке почало себе самоусвідомлювати. Сімейна ж драма розгортається через чоловіка-посадовця, згубні впливи на нього, як і через бідність та незахищеність простоліду. Фактично автор прагне підтримати тематику, що тоді так широко популяризувалась через твори І. Франка, частково відходить од властивої йому, тодішньому, рефлексійності та сецесії. Саме тематична особливість зумовила новизну в особливостях стильових: «живе» діалогічне й полілогічне мовлення, зосередженість на «виписуванні» не індивідуального, а збірного образу народу, використання рефренів («...але мені не буде з тобою життя» [Лукіянович 1909, с. 101]) з метою підсилення емоційності сюжету, нівелювання постаті оповідача задля акцентування на «людях».

Оповідання новелістичного плану «Перед святом “Свободи”» теж демонструє активне зацікавлення Д. Лукіяновича темою селянства, його способом життя та важливими нагальними проблемами, що набирають іще більшої експресивності й поглиблення. Саме в цьому творі вперше спостерігаємо, як «письменник розкриває провідну рису соціальної психології селянина – його любов до землі» [Денисюк 1990, с. 8], та, на жаль, не своєї.

Стосовно жанрової характеристики твору, то вважаємо, що він наближається до новели у своїх ключових рисах (сконденсованості змісту і форми, напруженості кінцівки). Але це точно не класична новела з мотивованою зав'язкою, що має чітку локацію, перипетіями між персонажами й цілком несподіваною розв'язкою. Аналізуючи зміни у творенні новели як жанру малої прози наприкінці ХІХ ст., І. Франко висловився так: «Зверхніх подій в її зміст входить дуже мало, описів ще менше: факти, що творять її головну тему, се звичайно внутрішні, душевні конфлікти та катастрофи» [Франко 1901, с. 129]. Водночас тут є примітні художні деталі, узяті від ескізу чи шкїца: певна незавершеність, легка начерковість. Загалом цей текст важко сприймати як окремих твір, але й не можна вважати його цілковитим продовженням попереднього оповідання. Д. Лукіянович робить словом хоч і штрихи, та все ж дуже чіткі й виражені. Складається враження, що твір мав би бути з часом розширений, сказати б, масштабований. Так автор за допомогою сильного імпульсу створює в читача певну художню «нестачу», бажання отримати більше.

Є й риси, що зближують «Перед святом “Свободи”» з оповіданням. Перш за все автор не повністю уникає описів. Навіть сам твір він починає не «концентровано», а з подачі екстер'єру: «Розлогі “квартири” з маклаками, гружівнами і нечистим торфом втягали в себе тінь березового ліска щораз більше і більше, чим висше підбивалося сонце» [Лукіянович 1909, с. 103]. Такий «розлогий» початок – одна з ключових рис оповідання. По-друге, Д. Лукіянович усі події подає у хронологічній послідовності з невеликими екскурсами в минуле, де натякається на першопричини теперішнього становища селянства. Кожна наступна подія підкріплюється попередньою, немає зосередженості на одному персонажеві, більше – на описі ключових подій. Кінцівка хоча й імпульсивна, та все ж очевидна, бо логічно завершує написане.

Твір починається з легкої пейзажної замальовки та з подання значущого соціально-психологічного контексту: «Перед «квартирами» й перед лісом тягнеться панський лан, і попівське, і клаптики людського, все під горб. Далі йде пільська дорога – та широка, за дорогою здіймаються бурти [велика купа, переважно сільськогосподарської культури], серед них панцизняний хрест, а букви [на хресті] вже трохи заросли мохом» [Лукіянович 1909, с. 104]. Такий екстер'єр виразно вказує на час подій, адже на постаменті зазначено: «Пам'ятка данної свободи з мая 1848 г.» [Лукіянович 1909, с. 104]. Зрозуміло, що письменник захотів зробити акцент не так на часі події, як на тому, які наслідки вона мала, встигнувши набути ознак давнини. Ідеться про так звану селянську реформу в Австрійській монархії, спрямовану на скасування кріпацтва в Галичині, на Буковині та Закарпатті. Кожна з цих територій терпіла гніт ще й від свого сусіда, під владою якого вона раніше перебувала: Галичина залежала від поляків, Буковина від румунських бояр, Закарпаття ж активно мадяризувалося. Таким чином створювався подвійний гніт, бо все це були тепер півавстрійські території.

Найбільший тиск відчувало селянство. «Весь тягар, – зауважував І. Франко, – тої суспільної нерівності і кривди в найповнішій мірі спадав на той стан, котрий у книгах і письмах уже й тоді вважали основою, прогодівником цілої суспільності, – на стан селянський. Нерівність, що була основою панцизняного порядку, на хлопах відбивалася найтяжче» [Франко 1986, т. 47, с. 12]. Здавалось би, після скасування панщини мало все зміниться, та нові правила пишуться по-старому: «І на панським, і на попівським, і на своїм працюють воловатинці, а всі обзираються позад себе на «квартири», на тінь, чи не меншає» [Лукіянович 1909, с. 104]. Змінилося тільки те, що панщина перейшла у формальну, але вигідну традицію, «якийсь дурний звичай, аби три дні в рік попові даремцину робити» [Лукіянович 1909, с. 104].

І хоч за всіх часів селянство прагнуло мати свій шматок землі, дорожчий за золото, воно було готове працювати сповна на ній, та мусить знову відробляти комусь, цього разу завульовано: «Я за-

платити заплатив йому [дякові] за похоронок, на кілька сторгували, а ся динка, то впричинку за моїм синком» [Лукіянович 1909, с. 104]. Таке натуралістичне зображення дійсності побільшує думку про те, що несправедливість іще довго житиме серед сільського люду. Д. Лукіянович подає концепт розпачу подібно до того, як робить це М. Коцюбинський у повісті «Fata morgana» (1910): «Котились низом ниви, стелились горбами, повні, свіжі, багаті, та все чужі. Скільки оком охопиш, кінця-краю немає. І навіть не людські, а панські...» [Пошуки прекрасного 2004, с. 232]. Контраст між пасторальним зображенням сільської природи і реаліями життя ще більше підкреслює підневільне становище героїв-людей обох авторів.

У творі подано збірний образ селян – «воловатинців». Припускаємо, що ця назва утворилася від топонімів Волове чи Воловиця, що на Львівщині. Та більш значущим видається те, що письменник міг пов'язати ці назви з їхньою етимологією – поняттям «віл». Як відомо, саме ця велика рогата худоба використовувалась для різноманітних важких господарських робіт. Так само і селяни в Д. Лукіяновича виступають покірними заручниками обставин.

У новелі якраз подано той момент, коли мешканці Воловатинців відробляють три дні попові, сам же дяк «на беріжку фоси сидить... та й читає, робітників пильнуючи. Цікава книжечка про панщину, написана Франком, а треба собі перебивати читання та й час до часу гукати на сапальників» [Лукіянович 1909, с. 104]. Згадана книжечка – не що інше, як «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині» (1898). Автор у ній висвітлює не тільки історію панщини, а й і її наслідки для селянства. Зокрема, про саму подію скасування він висловлюється так: «Знесення панщини лишилося одинокою тривкою й добродійною пам'яткою бурливого 1848 року. З усього, про що тоді мов у горячці говорено й писано, се одно не пропало і зробилося підвалиною нового життя, нового ладу та розвою Австрії, а особливо нашого народу. По стількох сотках літ русин, руський хлібороб почув себе нарешті свободним, і то не через якийсь насильний, революційний порив, як було за часів Хмельницького, не в якійсь часті і не на якийсь час, а на законній основі, в загалі і на завсідги» [Франко 1986, т. 47, с. 89]. Символічно, що під час тієї ж самої «відбувайлівщини» буцім і читається цей текст.

Тим часом процес праці продовжується. Селяни трудяться на чужій землі. Дяк чекає на обід дячихи, гаючи час за тією ж книжечкою. Абсурдність ситуації викликана ще й тим, що й до самого духівника народ ставиться зі зневагою та іронією: «Ви письменні, реєнт, а не маєте сумління. Галюкаєте на нас; ніби ніп платить нам за роботу, чи що?» [Лукіянович 1909, с. 104]. Комічність ситуації посилюється ближче до кінця твору: «Не дивив би ся книжник у книжку, лише оком на чужі жіньки кидас. Ми маємо своїх чоловіків, дяче, не дивися на нас» [Лукіянович 1909, с. 105]. Ще більше стосовно поведінки священнослужителя автор іронізує поетичними рядками:

Ой надходить темна хмара з долини, з-над гір-ки,

Тікав ресент голий, босий від чужої жінки [Лу-кіянович 1909, с. 105].

Читач же сприймає таку ситуацію як глузли-вий жарт, адже розуміє, що й сам дяк залежить від тієї ж самої системи управління, що й інші. Най-більшого абсурду набуває сюжет в останньому діалозі між «мандатором старим, з довгим сивим ву-сом» і духівником:

– Що ж ти, дурно, завтра будеш читати моле-бень за знесені панщини, а сьогодні ти панцизня-ним наставником?

– Я вам не наставник, я іспитований дяк.

– Добре, добре, а що ж сі люди роблять на по-півським полі, хіба не панщину? Адже не беруть плати. А ти не пильнуєш їх?

– Се єгомостева мудрація, не моя [Лукіянович 1909, с. 105].

Проблему своєї землі і чужої, праці на себе й даремщини не раз порушували митці в художніх творах на межі століть та й раніше. Виразно мо-виться про це в соціально-психологічному романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1875): «*Легка тому робота й сама найважча, сама найзабарніша, хто її робить по своїй волі, залюбки, хто пестить у серці надію, що немарно вона піде, що через ту роботу він засягне свого щастя, котре ще й не видне, ще не чутно його й шелесту, котре десь далеко-далеко, ген за скількома роками праці, нужди, всякого горя, малює його думка рожжевими квітками надії...Легко тому за всячину братись, робить він, як віл, без утоми; працює, як хазяїн, завжди веселий, покійний*» [Мир-ний 2020, с. 70–71]. Вочевидь, і через тридцять ро-ків питання своєї землі все ще залишилося актуаль-ним. Про міцний зв'язок селянина і землі, селянські канони й закони висловився П. Кононенко: «Село виробляє своє світловідчуття й світорозуміння, свої норми буття й ідеали» [Кононенко 1984, с. 13]. Коли ж ця парадигма «селянин-земля» знищується, їй не дають шансів на існування, відбувається зворотний зв'язок: «Відірвіть селянина від землі, від тих тур-бот, які вона покладає на нього, від тих інтересів, якими вона хвилює селянина, добийтесь, щоб він забув “селянство”, – і немає цього народу, немає народного світогляду, немає тепла, яке йде від ньо-го. Залишається один порожній апарат порожнього людського організму. Настає душевна порожнеча, “повна воля”...» [Успенський 1985, с. 136].

Найглибший зміст же конденсується Д. Лукі-яновичем в останніх рядках його твору – прямому зверненні старого мандатора до дяка: «*Панщина це довго буде над вами, дарма, що кожного року ви служите панахиду по ній. Ще не один дідич, не один піп, не один жид її тримає. Вона вічна, ніколи не згине. Без наставника хлоп не робить, а на своїй нивці робить так, як за панщину колись, як тепер на поповім*» [Лукіянович 1909, с. 105]. І поки три-ває розмова «верхів», уже «*хлопці принесли галуззя хрест на завтра майти*» [Лукіянович 1909, с. 105]. Слова ці створюють ефект невідворотності, указу-

ють навіть на відчай автора через безвихідь, у якій опинилось селянство.

Важливо, що в обох аналізованих творах про панщину простолоюд подається як збірний образ не через те, що письменник вирішує знецінити, зніве-лювати його, применшити дієздатність та права, а навпаки, створює цілісний прообраз нації, що шля-хом перемог і поразок виборює собі волю. Однією з форм боротьби за свою вільність виступало опри-шківство. І. Франко як дослідник цього селянського руху згадував про його соціальну першопричину: «Розбійництво було з давен-давна нерозлучним товаришем хлопської неволі. Поневолений, битий, кривджений, підданий, не можучи знайти ніде по-легшення, справедливості, тікав у ліси, в гори, при-ставав до купи таких самих одчайдухів, і хоч чув над собою в кожній хвилині загрозу смерті, все-таки рад був хоч під тою загрозою прожити вільно, а надно ще мститися на своїх кривдниках» [Франко 1913, с. 594]. Незважаючи на те, що Д. Лукіянович відверто не пише про повстанські настрої села, та подає чергове соціальне підґрунтя для них.

Незважаючи на такі теми, письменник не зра-джує собі у використанні модерністської манери письма. Його текст сповна зосереджений на одній проблемі, сконденсований у своїй формі та спосо-бі викладу думок. І хоч діалоги, авторські відступи, подібно до попереднього оповідання, тут теж є, але наразі вони максимально насичені змістом і є клю-човими. Оповідання Д. Лукіяновича про селянські біди покликане було вражати читача, але не за допо-могою гучних лозунгів, а завдяки чуттєвості слова.

Розглянуті твори є відображенням нової тема-тичної лінії в Д. Лукіяновича, базованої на темах села, його захисту, яка сповна реалізується у вже згаданих більших прозових текстах, що теж, до речі, становлять діалогію. Саме про них І. Денисюк згодом висловиться так: «Серед західноукраїнських письменників Лукіяновичеві, можливо, найбільше пощастило створити монументальний образ прав-дошукача в умовах австро-угорської дійсності. Ха-рактерною прикметою прозаїка була постійна увага до широкого тла зображуваних подій, а разом з тим до духовності героя, до порухів його душі і серця» [Денисюк 1990, с. 7]. Ці ж слова можна й застосу-вати до характеристики аналізованих малих зразків прози про селянство.

Висновки. Отже, оповідання Д. Лукіяновича «Ландвійт скинувся» й «Перед святом “Свободи”» засвідчують правдиві недоліки тодішньої системи управління, стосунків поміщиків і селян, продо-вження традиції панщини на західноукраїнських землях попри її офіційне скасування. Д. Лукіяно-вич демонструє соціальне незадоволення своїх пер-сонажів, що тільки наростає, притому порушує також інші важливі питання – захист прав жінки, вироблення інтелігенції, стосунок духовенства до панцизняних порядків тощо. Експериментуючи з тематикою в цих творах, письменник максимально наближається до своїх персонажів, він стає авто-ром, що вболіває за село і вголос говорить про його негаразди.

Література

1. Денисюк І. Письменник з когорти каменярів [Передмова]. Львів: Каменяр, 1990. С. 3–12.
2. Кононенко П. Село в українській літературі: Літ.-критич. нарис. Київ: Рад. письменник, 1984. 344 с.
3. Лукіянович Д. Ландвійт скинувся. *Літературно-науковий вістник*. 1909. Т. 45. С. 97–103.
4. Лукіянович Д. Перед святом «Свободи». *Літературно-науковий вістник*. 1909. Т. 45. С. 103–105.
5. Мирний П. Хіба ревуть воли, як ясла повні?: роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 416 с.
6. Откович К. Ілюзія свободи: образ жінки від традиціоналізму до модернізму. 2010. 210 с.
7. Пошуки прекрасного: Твори Михайла Коцюбинського: навч. посіб. Київ: Грамота, 2004. 400 с.
8. Успенский Г. Власть земли. Москва: Сов. Россия, 1985. 399 с.
9. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку. *Літературно-науковий вістник*, т. 15, 1901. С. 112–132.
10. Франко І. Ліси і пасовиська. Зібрання творів: У 50 т. Т. 16. Київ: Наукова думка, 1978. С. 167–176.
11. Франко І. Мислі о еволюції в історії людськості. Зібрання творів: У 50 т. Т. 45. Київ: Наукова думка, 1986. С. 76–140.
12. Франко І. Панщина та її скасоване 1848 р. в Галичині. Зібрання творів: У 50 т. Т. 47. Київ: Наукова думка, 1986. С. 7–122.
13. Шевченко С. І. Я. Франко про класову боротьбу селян Галичини в період розкладу феодалізму. Історіографічні дослідження в Україні. Київ, 1969. С. 123–137.
14. Шморлівська Л. «Багнітки» Д. Лукіяновича з погляду імпресіоністської поетики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*: збірник наукових праць, № 8 (333), 2016. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. С. 196–200.
15. Шморлівська Л. Дебют Дениса Лукіяновича в українській літературі: шлях від малого. *Scripta tapent: молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики*: зб. наук. пр. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. Вип. 3. С. 125–128.
16. Шморлівська Л. Модерністські віяння у «Новелях» Дениса Лукіяновича. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*: збірник наукових праць № 2 (20), жовтень 2017. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. С. 259–264.
17. Шморлівська Л. Стильовий синкретизм початку ХХ століття: новела Дениса Лукіяновича «Не бачив квітів». *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. Маріуполь: МДУ, 2020. Вип. 23. С. 124–129.

References

1. Denysiuk I. (1990) Pysmennyk z kohorty kameniariv [Peredmova] [Writer from a cohort of masons [Preface]]. Lviv: Kameniar. S. 3–12 [in Ukrainian].
2. Kononenko P. (1984) Selo v ukrainskii literatury: Lit.-krytych. narys [The village in Ukrainian literature: Lit.-critical. sketch]. Kyiv : Rad. pysmennyk. 344 s. [in Ukrainian].
3. Lukiianovych D. (1909) Landviit skynuvsia [Landwitt dropped]. *Literaturno-naukovyi vistnyk*. T. 45. S. 97–103 [in Ukrainian].
4. Lukiianovych D. (1909) Pered sviatom «Svobody» [Before the holiday of “Freedom”]. *Literaturno-naukovyi vistnyk*. T. 45. S. 103–105 [in Ukrainian].
5. Myrnyi P. (2020) Khiba revut voly, yak yasla povni? : roman [Do the oxen roar when the manger is full?: novel]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. 416 s. [in Ukrainian].
6. Otkovych K. (2010) Iliuziia svobody: obraz zhinky vid tradytsionalizmu do modernizmu [The illusion of freedom: the image of women from traditionalism to modernism]. 210 s. [in Ukrainian].
7. Poshuky prekrasnogo (2004): Tvory Mykhaila Kotsiubynskoho: navch. posib [Search for the beautiful: Works of Mikhail Kotsyubynsky: textbook. way]. Kyiv: Hramota. 400 s. [in Ukrainian].
8. Uspenskyi H. (1985) Vlast zemly [The power of the earth]. Moskva: Sov. Rossyia. 399 s. [in Russian].
9. Franko I. (1901) Z ostannikh desiatylyt XIX viku [From the last decades of the 19th century]. *Literaturno-naukovyi vistnyk*, t. 15. S. 112–132 [in Ukrainian].
10. Franko I. (1978) Lisy i pasovyska [Forests and pastures]. Zibrannia tvoriv: U 50 t. T. 16. Kyiv : Naukova dumka. S. 167–176 [in Ukrainian].
11. Franko I. (1986) Mysli o evoliutsii v istorii liudskosti [Thoughts on evolution in the history of mankind]. Zibrannia tvoriv: U 50 t. T. 45. Kyiv: Naukova dumka. S. 76–140 [in Ukrainian].
12. Franko I. (1986) Panshchyna ta yii skasovanie 1848 r. v Halychyni [Panshchyna and its abolition in 1848 in Galicia]. Zibrannia tvoriv: U 50 t. T. 47. Kyiv: Naukova dumka. S. 7–122 [in Ukrainian].
13. Shevchenko S. (1969) I. Ya. Franko pro klasovu borotbu selian Halychyny v period rozkladu feodalizmu. Istoriohrafichni doslidzhennia v Ukraini [Franko on the class struggle of the peasants of Galicia during the decay of feudalism. Historiographical research in Ukraine]. Kyiv. S. 123–137 [in Ukrainian].
14. Shmorlivska L. (2016) «Bahnitky» D. Lukiyanovycha z pohliadu impresionistskoi poetyky [“Bagnitky” by D. Lukiyanovych in terms of Impressionist poetics]. *Naukovyi visnyk Skhidnoieuropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Literaturознавство: zbirnyk naukovykh prats*. № 8 (333).

Lutsk: Skhidnoievropeiskiyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky, 2016. S. 196–200 [in Ukrainian].

15. Shmorlivska L. (2016) Debiut Denysa Lukiyanovycha v ukrainiskii literaturi: shliakh vid maloho [The debut of Denis Lukiyanovych in Ukrainian literature: the path from childhood]. *Scripta manent: molodizhnyi naukovyi visnyk Instytutu filolohii ta zhurnalistyky: zb. nauk. pr.* Lutsk: Vezha-Druk. Vyp. 3. S. 125–128 [in Ukrainian].

16. Shmorlivska L. (2017) Modernistski viyannia u «Noveliakh» Denysa Lukiyanovycha [Modernist trends in “Novels” by Denis Lukiyanovych]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Filolohichni nauky (literaturoznavstvo): zbirnyk naukovykh prats.* № 2 (20), zhovten 2017. Mykolaiv : MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. S. 259–264 [in Ukrainian].

17. Shmorlivska L. (2020) Stylovyi synkretyzm pochatku XX stolittia: novela Denysa Lukiyanovycha «Ne bachyv kvitiv» [Stylistic syncretism of the early twentieth century: a short story by Denys Lukiyanovych “I have not seen flowers”]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Filolohiya.* Mariupol: MDU. Vyp. 23. S. 124–129 [in Ukrainian].

PEASANT EPIC OF DENYS LUKIYANOVYCH (ON THE MATERIAL OF STORIES “LANDWEIT IS THROWN OFF” AND “BEFORE THE HOLIDAY OF «FREEDOM»”)

The article is devoted to the little-known works of Denys Lukiyanovych “Landweit is thrown off” and “Before the holiday of” Freedom”. These early examples of the writer’s work represent new topics for him – the peasantry and human rights, the consequences of the old system of government and then socio-political situation in Western Ukraine in the early 19th–20th centuries. The publication attempts to establish their genre and style specifics, based on the features, content, form, image system, thematic paradigm. It has been proven that “Landweit is thrown off” has the features of a modernist story, and “Before the holiday of Freedom” is a story of a novelistic plan, close to the modernist forms of sketches. Both works are performed in the stylistic range of the early twentieth century: the author wrote without departing from the principles of Impressionism and Expressionism, Symbolism and Naturalism. But this syncretism in the manner of writing here is supplemented by a layering of realism, which is also innovative in the work of D. Lukiyanovych – still mostly enterprising Impressionist. Contextual-interpretative analysis also appealed to other scientific and artistic texts of contemporary authors Lukiyanovych, in particular the works of M. Kotsyubynsky, Panas Myrny, I. Franko, which also covered the problems of the peasantry at the turn of the century. The historical context examines the consequences of the peasant reform in the Austrian monarchy, which aimed to abolish serfdom in Galicia, Bukovina and Transcarpathia, but, according to D. Lukiyanovych, was imperfect because it did not deprive the peasants of the old order of life.

It is concluded that this early work of the writer demonstrated the true shortcomings of the old system of government, highlighted the relationship between landlords and peasants, who still continue to gravitate to the tradition of serfdom in western Ukraine. Attention was also paid to other issues – the protection of women’s rights, the degeneration of the intelligentsia, the attitude of the clergy to the serfdom. It is proved that the analyzed works turned out to be the first author’s attempts to focus on the problems of the peasantry, using the modernist style and a variety of small genre forms, which would later grow into larger prose canvases.

Keywords: D. Lukiyanovych, peasantry, genre, style, short prose, short stories, modernism.

© Шморлівська Л., 2021 р.

Лілія Шморлівська – аспірантка III року навчання філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна; liliashm@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-6843-3545>

Liliia Shmorlivska – graduate student of the third year of study at the Faculty of Philology of the Yuri Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi, Ukraine; liliashm@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-6843-3545>